

Զանգրուի մարմին
 Յովակիմայ Նահատակի Թախթաշահ
 Կոստանդնուպոլսեցոյ
 Որ կատարեցաւ յամի Տեսակ 1843 Օգոստոս 10
 ի հասակի 22 ամաց

Դեռ յառոյգ տիւս զառաքինեաց ըզհանդէս,
 Յուցեալ յանձին ի փորձութիւննս պէս պէս.
 Իբրեւ ոսկի արկաւ ի բովս տանջանաց,
 Մինչեւ արեամբն զմեղս անկման իւր սրբեաց,
 Յոյս մնոտեաց, գանգ և կտտանք մամոնայ,
 Միարանեալ յարեան մարտ տալ ընդ նմա:
 Անուամր Տեառն ել ընդ առաջ անվհներ,
 Յաղթեաց և ետ զփառս Փրկչին իւր նուէր:
 Հաճեցաւ Տէր, էջ պսակաբերն յայն ի պահ.
 Յորում դահիճ վարէր զանմեղն ի մահ,
 Կապեալ ձեռքն աչքն ի խոնարհ գնայր նա,
 Ընդ հետս Փրկչին իբր ընդ շաւիղ Գողգոթայ:
 Ամբոխ մեծ էր և բանասարկուն դեռ իբր օձ,
 Փչեալ առ ունկն, ճգնէր վատնել զսիրոյն բոց.
 Այլ պատանեակն զրդուեալ զգլուխն եւեթ,
 Վանեաց զչարն և լուրջ դիմօք ծունր եղ:
 Շողաց սուսերն, երիցս եհար ըզծոծրակ,
 Ի կիսահատ պարանոցէն սուրբ ծորակ
 Յայտէր ի սփիւռ, այլ նա ընդ մէն մի հարուած
 Մնջէր հեզիկ «Սէրդ իմ, Փրկիչդ իմ Աստուած»:
 Պակեալ դահիճն և մոլեգնեալ յարենէ,
 Իբր ոչխարի զսուրն ի կոկորդն դնէ,
 Աչք պատանոյն խիմամբ զհրեշտակս ողջունեն,
 Որ զհոգին առեալ Փրկչին նուիրեն:
 Կապեալ վէմ մեծ զմարմինն ի ծով ընկեցին,
 Ամպրոպայոյզ ջուրք իբր ի ցաւս երկնեցին,
 Ի թաթառաց խռովեալ անդունդն ալեսաստ,
 Զանգուլիս աւանդն բերեալ մատոյց յեզերս աստ:
 Որ գայ շիրմի նահատակիս այցելու,
 Առցէ խրախոյս և յիշեացէ ակնածու,
 Եթէ ի շնորհս սորա ըզմեզ Տէր փրկեաց,
 Յօրէ անտի յարենէ և լրկանաց¹:

Թաւրիզ, 10 Յուլիս 1933

ՀԱՅԿ ԱՃԻՄԵԱՆ

1. Թէեւ Պրն. Հ. Աճէմեանի ձեռագրին մէջ անյայտ է սոյն տապանագրին հեղինակը, սակայն նկատելով լեզուն, ոճը, իմաստն և ինչ ինչ պարագաներ, շատ հաւանական է որ մեր Մխիթարեան հայրերէն մէկուն գործն ըլլայ ան: Ծ. Խ.

ՕՐՈՒԱՆ ԳՐՔԵՐ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ պատերազմի ամենէն մեծ զոհերն եղան մեզմէ խլուած մտաւորականները. կը կարծուէր որ անոնց յաջորդներ շատ տարիներէ վերջ կարելի էր սպասել: Անտարակոյս կարելի չէ ժխտել այդ ենթադրութիւնը: Անցեալ շրջանի այդ պատրաստուած ամենէն յայտնի մտաւորականներու նմանները չտեսանք, թէեւ երկու տասնեակ տարիներ անցած են արդէն: Վարուժանի յաջորդ չենք կրնար ցոյց տալ, Ռուբէն Զարդարեանի տեղը բռնող մը չեղաւ: Ղարիպներու կեանքին վրայ գուրգուրացող Մեղրոն Կիւրճեանը աշակերտ մը չթողուց. Գրիգոր Զօհրապի դրական դպրոցէն յաջորդ մը չտեսանք. Երուանդ Սրմաքէշխանլեանի իրապաշտ գրքին յիշեցնող մը չգտնուեցաւ և ոչ ալ նոր բանաստեղծ մը որ Սիամանթոյի արձագանգն ըլլար: Անցան անոնք, անվերադարձ. մեր այդ նահատակ մտաւորականները կալիօստրի այն առասպելական սերունդէն չէին որ մեռնէին և վերստին ծնէին...: Տաղանդաւոր մեռնողները եթէ յաջորդներ ունենան, անոնց գործունէութիւնը չի դադրիր:

Մենք հայերս հետեւիլ չենք ուզեր այլ մեզի հպատակեցնել. ասով է որ ամէն նոր գրող անկախօրէն գրիչ կը շարժէ, զպրոցական շրջանին միայն կ'ունենայ իր սքանչացումի առարկայ հիներ՝ որոնց պահ մը կը հետեւի, եւ հազիւ փոքրիկ գովեստի մը կ'արժանանայ՝ իսկոյն այդ սքանչացեալը իր հմայքը կը կորսնցնէ, եւ գովողն այլեւս միջակութիւն մը կը կոչուի: Երբ Արփիար Արփիարեանի «Նոր կեանք»-ի աշխատակիցները կը գովէին մեր այս «Բազմավէպ»-ին մէջ, Հ. Աւիշան կը պատուիրէր ինծի. — «Մի՛ գովեր, անոնք կը շփանան, և քեզ կ'արհամարհեն...»: Տաղանդաւոր մեր անզուգական բանաստեղծին ոճքն իրաւունք կու տայի, սակայն դժբախտաբար անոր խրատէն օգուտ

չէի քաղեր, կը շարունակէի գնահատականներս. կը համարէի որ այդպէս քաջալերած կ'ըլլայի մեր գրական վաստակաւորները:

Երեսունեւհինգ տարի այսպէս շարունակեցի, բնականաբար ուզելով քաջալերել ոչ թէ շփացնել, այդ հաստատ մտքով նոյնպէս կը շարունակեմ իմ գրական տեսութիւններս, ազատ յայտնելով թեր ու դէմ կարծիքներս: Ընդհանրապէս գրախօսականի արժանի կը տեսնեմ այն գրքերը, որ կը ստանամ հեղինակներէն առանձին և կամ «Բազմավէպ»-ի խմբագրութեան միջոցով: Կ'իմացնեմ նոյնպէս որ իմ մէկ նոր պատրաստած «Հայ Գիրքը» ընդարձակ երկասիրութենէս դուրս կը մնան այն հեղինակները՝ որոնք մեր վանքի մատենադարանին և կամ ինծի չեն հասցներ իրենց հեղինակութիւնները կամ հրատարակութիւնները:

“ԱՅՍՊԷՍ Է ԱՄԵՐԻԿԱՆ”

Հեղ. ՅԱԿՈԲ ԳՈՒՑՈՒՄՃԵԱՆ
 Ֆելաթելֆիա, 1934, Գրք. 85 էջ:

Վաղուան Յեղափոխութեան նուէրն է ան Գույումճեանէն, որ ժողովուրդները կը հրաւիրէ իր ետեւէն երթալու, իր երգն ունկնդրելու: Ընթերցողը հետեւելով ազատամիտ ու յանդուգն հեղինակին, պիտի լսէ Ամերիկայի ընկճուած, ստրկացած, խղճալի ամբոխին վայնասունը, պիտի տեսնէ բարքերու աններելի անկումը, որուն իբր միտքարութիւն հեղինակը կ'ըսէ թէ վաղուան յեղափոխութիւնը կը պատրաստուի եւ փութով օգնութեան կը հասնի այն թշուառներուն: Դրամատիքութեան դէմ է որ կ'ըմբոստանայ հեղինակը և իր քնարին լարերուն վրայ կ'երգէ մարդկութեան վաղուան յաղթանակի երգը:

Անկեղծ է Գույումճեան, պէտք է հաւատալ՝ որ Ամերիկան այնպէս է ինչպէս հեղինակը կը պատմէ: Դրամատաշտ անպատիւ երկիրն է այն: Ամերիկան՝ միեւնոյն ատեն թէ՛ կուտակուած ոսկիներու աշխարհն է և թէ՛ համատարած աշխա-

տանոցը, ուր կը հիւծին քսան միլիոն անգործներ և քառասուն և երկու միլիոն անօթիներ: «Ուր պետութեան պաշտօնեաները տարեկան երեսուն միլիոնի կաշառք կը կլլեն»: Այսօրուան և վաղուան հանրապետականները միացած՝ այդ անպատիւ Ամերիկայի սրտին եթէ գամեն կարմիր դրօշակը՝ շուտով կը փրկուին ան, կը յայտարարէ Գոլյուսման՝ որ կը թուի ըլլալ, իր այս գործով՝ փողը բոլշեակեան ծաւալոցին:

Ազգային եւ ժողովրդական «ՄԱՍԻՍ»
Օրացոյց 1934 — ԺԲԷ տարի, Թաւրիզ.
ՀԱՅ ԿԱՆՈՆԱՆ

Բանասէր — գրագէտ հեղինակը հաւատարմարար դրած է նաեւ մեր Խիսմէրտի պատգամները 1934 թուականի համար որ կը գուշակէ. «Տարիս այս լինի յոյժ առատ, բերրի և պարարտ ամենայն թեթեւագին ընչիւր. լաւ ճաշակովի, շատ պտուղ, գինի, ապրշում, ձէթ, միս ձուկ: Այն բոլոր լինի առողջ և խաղաղ: Չմեռն ջերմ, գարունն գէշ, ամառն եւ աշունն քամոտ: Առատութիւն ոչխարաց, մեղրոյ և ընդոց»:

Ղարաղաղի հայկական երգերէն հրատարակած է նմոյշներ. աշուղային երգողը շատ սիրահարուած իր իշուկին, անոր դուրբան կ'ըլլայ, ու երգը կը վերջացնէ այս քառեակով.

«Բալարան փորիդ մեռնիմ, իշուկ ջան,
Ոտերիդ արծաթ նալերին մեռնիմ, իշուկ ջան,
Անտէր փալանիդ, թագա եռլարիդ մեռնիմ, իշուկ ջան,
Ա՛խ, Սաքուն մեռնէր դու չը մեռնէիր, իշուկ ջան»:

Աճէմեան կը գրէ թէ անդրանիկ օրացոյցը լոյս տեսած է 1500ին, իսկ մեր մէջ 1757ին, զոր կը հրատարակէ վենետիկի մեր Միսիթարեան միաբանութենէն Հ. Յակոբոս Չամչեան:

Դր. Արտ. Շահբազեան կը հետաքրքրէ հիւրամեծար գաւառաբարբառ ասուլիսով: Մեծ հաճոյքով կը կարդանք Հ. Աճէմեանի պարսկական ամիսներու բանասիրական տեղեկութիւնները: Պարսիկները իւրաքանչիւր

չիւր ամսուան 14-րդ օրը կը կոչեն Սիրխուր — սխտորակեր. այդ օրը առատութեամբ ամէն մարդ սխտոր կ'ուտէր, այդ առողջապահիկ սովորութիւն մ'էր մարմնի համար, շատ կենսական էր իրրեւ հակա-նեխիչ, իսկ աւելորդապաշտի համար դիւահալած ու չար աչքէ պահող:

Ալլահվերտի՝ Մուսթամբարի բարբառով Դալլաք Զաքարի կեանքէն մէկ դէպքը կը պատմէ:

Ժողովրդական զուարճարանութիւններէն կ'արտագրեմ հետեւեալը. — «Շամախեցի երկու կանայք երկաթուղու կայարանում կանգնած նայում էին շոգեմեքենային: — Ա՛րու, ասաց մէկը միւսին, ադ հինչան ա, քի ադ վագօնարը աթանց քինաման: — Չան իմանում, մին դեանա դագան կայ. նրա տակին կրակ ան անրմ, հիւրը հիփ ա կեամ, վագօնը քինամա հալի: — Ա՛դ քի աթանց ըլի, մեր թումաս դաղայի համամը պէտքմայ օրական հառուռ վեռստ ման կեար քի: — Ա՛հ, հողամ կիլիսդ ալ, չորս դեանա չարիս ա ալի, կպցրու տակին, նա ալ քինեա...»:

Թաւրիզի հին պատմութիւնն արտագրուած է ըստ եւրոպացի հին ճանապարհորդներու. ամենէն ընտրելի Մարքոյ փոլոյնն է: — Գալուստ Շերմազանեանէն կ'արտագրէ Թաւրիզեցիներու և Ղարադաղցիներու իրարու փոխանակած անէքճաները, բրտութեան սահմաններէն դուրս կը նկատեմ Ղարադաղցիներու անէքճանն և վիճարանական կըրոտ խօսքերը: Աճէմեան տարուէ տարի փնտռել կու տայ իր «Մասիս»-ը իրրեւ միակ կենսագիր պարսկահայուն:

Վ. «ՓԱՌԱՆՁԵՄ», ՕՍԿԱՐ ՍԱՖՐՈԹԻ
Գ. հտ. Թրգմ. Տ'Արգոս, տպ. «Արգոս», Գահրէ 1933

Ծանօթ վէպին գրախօսականս կը շարունակեմ Գ. հատորի առթիւ: Արդ, կարելի է կատարեալ գաղափար կազմել վէպին ամբողջութեան վրայ:

Հեղինակը թէեւ ֆրանսացի, սակայն իր այս հայկական վէպովը, հայ գրականութիւնը կը ճոխացնէ Սէնքեւիչի «Յո՛ եր-

թաս»-ի յար Լեման իրացնէ զգայացունց եռահատոր պատմական վէպովը: Նման վէպ մը կարելի չէր սպասել Լեւոն Շանթէն և Ա. Ահարոնեանէն՝ որոնք իրենց երկերով ցոյց տուած էին Սէնքեւիչ մը ըլլալ և չուզեցին ըլլալ:

Բնականաբար Օսկար Սաֆրօթի այս վէպը ամէն հայ ընթերցողի համար աւելի հրապուրիչ է քան Սէնքեւիչի «Յո՛ երթաս»-ը: Առանց ուրանալու Կիւստա Ֆլօպէրի «Salammbô»-ի անզուգական պերճութիւնը, կրնամ անկէ զրկուիլ՝ քան թէ այս հայ հնախօսական պատմական հայադրոշմ վէպէն:

Ֆրանսացի հեղինակը մեր ազգային թերութիւնները դիտելու համար խոշորացոյց չի գործածեր. գուցէ ան՝ ըլլալով հնախօս պատմագէտ, գիտութեանց կաճառին ներհուն մէկ անդամը, մեր ազգային թերութիւնները բաղդատելով միւս ազգերու ունեցածներուն հետ՝ շատ աննշան գտած է մերինները. ան չ'ըմբոստանար Մըլիկ նիկ քահանային աննկարագրելի չարագործութեանց մասին. թէեւ ամբողջ վէպին մէջ կէտ առ կէտ անոր ոճագործութիւնները կը յիշէ: Դաւաճանները՝ Պարսիկներուն կը թելադրեն բնաջինջ ընել հայութեան կտրիճները. կ'ըսեն անոնք «Հայաստանի բոլոր աղուէսներն ու առիւծները պէտք է նուաճել եւ միայն գառնուկներն ու նապաստակները ողջ ձգել»: Փիէր Լօթի իր Մէլէքներուն սիրտը շահելու համար, համաշխարհային պատերազմէն վերջը երբ հայ մտաւորականներն և ժողովրդի կտրիճները թուրքին մանգաղով հնձուած էին, հայութիւնը երկչոտ նապաստակ կ'անուանէր: Չեմ կարծեր որ հայասէր Սաֆրօթի Լօթի չար դիտումով գրած ըլլայ յիշեալ տողերը:

«Փառանձեմ»-ի հեղինակն իր այս վէպին մէջ հայուն հոգեկան նկարագիրը իրականէն աւելի գերազանց ցոյց տուած է. կը հեզնէ օտարագրի վարիչներու դիւանագիտական նենգութիւնները եւ կը գմայլի հայկական առաքինութեանց վրայ: Հայ հնախօսներէն աւելի հմտացած է մեր

ազգային հնախօսութեան եւ հին բարքերուն, զի այն ոչ միայն գրքերով, այլ երկար ատեն Հայաստանի մէջ ուսումնասիրած է իր այս մշակած վէպին առարկայական պատմութիւնը: Ժամանակագրական անձրութեանց կամաւորապէս անուշադիր կ'ըլլայ՝ զի վէպին թնճուկներն այդպէս աւելի դիւրաւ կը լուծուին: Թարգմանիչն իր աշխատութեան յենարան կ'առնէ բնական լեզուի պարզութիւնը՝ որ հեղինակութիւն ըլլալու տպաւորութիւնը կը թողու:

Քիչ են մեր մէջ վիպական գործեր որոնք զարգարուած ըլլան նիւթին համապատասխան պատկերներով. վենետիկի մեր Միսիթարեան տպարանէն լոյս տեսած ֆրանսերէն Հայոց պատմութիւնը մինակն էր որ զարգարուած էր վիմառիպ պատկերներով, հեղինակն ինքը, Հ. Յակոբոս խաւերտենց լինելով միանգամայն նկարիչ, իտալացի նկարիչի մը գծագրել կու տար պատկերներու շարադրումը: Անկէ վերջը՝ նոյնպէս մեր տպարանէն «Տար-կիկ» վէպն ալ պատկերազարդ լոյս տեսած է նիւթին համապատասխան նկարներով, որոնց գծագիրն էր իտալացի ձիւրթթոյ նկարիչը, իսկ շարադրողը նոյն ինքն հեղինակը: Իսկ «Փառանձեմ»-ը կըրնամ ըսել առաջինը կը համարուի որ ճոխ պատկերներով զարգարուած է, հարազատ մնալով հնախօսական և պատմական պահանջներուն:

«Արգոս» հրատարակչական ընկերութիւնը կը պատրաստուի «Փառանձեմ»-ի շարունակութիւն «Պապ» անունով նոյնպէս հայկական կեանքէն առնուած, նոյն հեղինակին զգայացունց վէպի թարգմանութիւնն հրատարակել եթէ 2000 ընթերցող գրաւոր յայտենն իրենց փափաքը ուղղակի հրատարակիչ ընկերութեան: Նման հայ պատմական այնքան հետաքրքրական վէպ մը ինչպէս «Փառանձեմ»-ը կարգացող պիտի գուշակէ անշուշտ թէ որքան զմայլելի պիտի ըլլայ անոր շարունակութիւնը՝ «Պապ»-ը:

Հ. Ս. ԵՐԵՄԵԱՆ